

Strokovni članek / 1.04

Maja Korun

PRIJETNO S KORISTNIM ... O SLOVAŠKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU

Drugi semester drugega letnika študija sem se odločila preživeti v Bratislavi v okviru programa za izmenjavo študentov CEEPUS. Predavanja sem poslušala na Oddelku za etnologijo na Filozofski fakulteti Univerze Komenskega. Del programa je namenjen predvsem seznanjanju s krajem in drugačnim študijem, v njegovem okviru pa sem si želela ogledati tudi druge dosegljive etnološke zanimivosti na Slovaškem.

Moj splošni vtis je, da so razmere na področju etnologije na Slovaškem precej drugačne kot v Slovenji. Etnologija je usidrana v življenju in zavesti ljudi veliko globlje, kar se pozna tako pri spominkarstvu, folklornih skupinah kot pri mnogih tečajih za otroke in odrasle, ki ponujajo učenje tako imenovanih ljudskih obrti ali le izdelovanje predmetov na tradicionalen način (iz lesa, protja, slame in žice, vezenje, tkanje, klekljanje, izdelovanje pisanic). Poleg tega se je etnologija v preteklosti močno izražala v umetnosti, saj so najbolj znani slovaški slikarji (L. Fulla, M. Benku) upodabljali utrinke iz kmečkega življenja. Na Slovaškem je mogoče najti številne muzeje na prostem, vendar so odprti večinoma le poleti in po dogovoru.

Želela sem si ogledati tudi etnografski muzej. Pričakovala sem, da ga bom našla v Bratislavi (morda tudi zato, ker je SEM v Ljubljani). Izvedela pa sem, da je muzej, ki obsega vse slovaško ozemlje, v mestu Martin, etnografske zbirke pa po vseh muzejih na Slovaškem, le da so regionalne. Tako je v Bratislavi regionalni muzej za zgodovino, umetnostno zgodovino, arheologijo, etnologijo in druga področja, a zajema le območje Bratislave z okolico.

Ker je etnografski muzej v Martinu, je bilo treba načrtovati izlet. Doc. Marta Botiková, ki je bila na Slovaškem moj tutor, mi je pomagala pri navezovanju stika z muzejem. Osebuje je napovedala moj prihod, kar se je pozneje izkazalo za zelo koristno, saj so se muzejski delavci zelo potrudili in mi namenili zelo veliko časa. Prišel je konec tedna, določen za mojo malo pustolovščino. Z vlakom sem se odpeljala v kraj Vrutky, od tod pa z avtobusom nadaljevala precej dolgo, a lepo in ne preveč naporno pot do Martina.

Mesto Martin leži na severu Slovaške, 220 kilometrov od Bratislave. Pred 150 leti je igralo pomembno vlogo pri prebujanju slovaške narodne zavesti. Leta 1861 je tu, na tako imenovanem martin-skem memorandumu, potekalo srečanje intelektualcev, ki so hoteli spodbuditi uporabo slovaškega jezika na takrat madžarskem ozemlju. Oblast se ni odzvala, toda čez dve leti je bila ustanovljena kulturno-izobraževalna organizacija Maricá Slovenská. Zavzemala se je za slovaščino v šolah in tudi muzejih ter objavljanje v slovaškem jeziku. Tako je Martin postal središče kulturnega življenja na Slovaškem. Tridesetega oktobra 1918 je bila v Martinu podpisana martinska deklaracija. Sestali so se slovaški intelektualci in soglašali s tem, da je Slovaška formalno postala del prve češko-slovaške države. (Dan prej so se uresničila prizadevanja slovaških

zdomcev za njuno združitev.) Toda po združitvi je Martin izgubil svoj pomen, ker se je središče gospodarskega in kulturnega dogajanja preneslo v Bratislavo. Zdaj je Martin majhno mesto z največjo knjižnico na Slovaškem, saj tam še vedno deluje Maticá Slovenská z gledališčem in največjim etnografskim muzejem na Slovaškem: Slovenské narodné múzeum - Etnografické múzeum ali SNM - EM (Slovaški narodni muzej - Etnografski muzej).

Ko sem prispela v mesto, sem se najprej odpravila v muzej. Ni ga bilo težko najti, saj je zgradba velikanska, a tega se dodobra zavešale v njeni bližini. Središče mesta prepredajo prečne ulice, muzej pa je na koncu ene od njih, na griču.

Glavna zgradba SNM - EM v Martinu. Foto: Maja Korun.

Ob prihodu so me odpeljali k dr. Máriji Halmovi, direktorici muzeja. Bila je tako prijazna, da mi je osebno predstavila zgodovino muzeja in njegovo delovanje ter me opremila z različnim propagandnim gradivom, ki mi je dogajanje v muzeju še bolj približalo. Etnografski muzej je najstarejši in največji del Slovaškega narodnega muzeja (to je le ime združenja nekaterih muzejev v eni ustanovi). Njegov razvoj in začetki zbirateljstva so v tesni povezavi s pomembnimi osebnostmi slovaške nacionalne zgodovine in od vsega začetka nosijo domoznanstven pečat. V okvir SNM - EM sodijo etnografska, arheološka, zgodovinska, numizmatična, umetnostnozgodovinska in umetnostna zbirka, arhiv ter knjižnica, ki zajemajo vse slovaške pokrajine. Zgradbo, v kateri je danes muzej, je zasnoval M. M. Hermica v funkcionalističnem slogu, postavljena pa je bila med letoma 1933 in 1938 na 4620 kvadratnih metrih površine. Posebnost njegovega načrta je, da je bil že od začetka namenjen muzeju (enako je bilo s stavbo Prirodovedskega muzeja ali Prirodoslovnega muzeja¹ v Bratislavi). Tako je postal muzej v Martinu eden najsodobnejših (po zgradbi, razumevanju estetskih rešitev, opremljenosti) in največjih muzejev tistega časa. Do leta 1948 je pripadal Spolkovému múzeom Múzealnei slovenský spoločnosti (Slovaško muzejsko društvo), to je organizaciji prostovoljcev, po letu 1948 pa je bil nacionaliziran kot ustanova. Leta 1961 je bil priključen Slovenské múzeom (Slovaškemu muzeju) v Bratislavi in s tem izgubil samostojnost. Nastal je etnografski muzej za vse slovaško ozemlje, specializiran za dokumentiranje in predstavljanje ljudske materialne in duhovne kulture. V depojih hrani okrog 150 tisoč predmetov, od teh je 94 tisoč etnografskih. To je največja etnografska zbirka ljudske kulture iz obdobja od 18. do 20. stoletja na Slovaškem.

Poleg glavne stavbe, v kateri je izključno etnografska razstava, ima SNM - EM še pet podružnic: Múzeum slovenský dediny v Ja-

1 Prevodi niso uradni (poimenovanja sem poskusila prevesti po pomenu).

hodničkih hájoch (Muzej slovaške vasi – muzej na prostem), Múzeum Martina Benka, Múzeum Karola Plicka v Blatnici, Dokumentačné centrum českej kúltury na Slovensku (Center za dokumentacijo češke kulture na Slovaškem) in novi oddelok Dokumentačné centrum rómskej kulturej na Slovensku (Center za dokumentacijo romske kulture na Slovaškem).

Muzej slovaške vasi prikazuje ljudsko arhitekturo in življenjski slog kmečkih skupnosti na Slovaškem v 19. in začetku 20. stoletja. Zamisel za tak muzej sega v leto 1930. Prvi objekti so bili preneseni na izbrani kraj leta 1940, toda razstava v zdajšnji podobi je začela nastajati leta 1967 in bila prvič odprta za javnost 1972. Razstava, ki je zdaj na ogled, prikazuje oravsko regijo, Kysuce – Javorníky, Liptov, prizadevajo pa si še za predstavitev turiecke regije. Sicer pa je tam mogoče kupiti spominke, si ogledati prireditve oziroma predstavitev ljudskih šeg, izdelke ljudske obrti in folklorne dogodke. Obiskovalci se lahko osvežijo v krčmi z območja Oravská Polhora. Muzej je odprt le od maja do oktobra in za večje skupine, po dogovoru tudi zunaj sezone. Zaradi tega si razstave nisem mogla ogledati.

Stalna postavitev, namenjena predstavitvi slikarja Martina Benka (1888–1971), njegovega življenja in dela, je prav tako v Martinu, v hiši, v kateri je ustvarjal od leta 1958 do 1971. To razstavo sem si ogledala naslednji dan. V hiši je zbirka njegovih slik, dva prostora sta namenjena galerijski postavitvi, trije pa predstavitvi prostorov, v katerih naj bi Martin Benka živel in ustvarjal. Prvi je jedilnica, drugi atelje in tretji spalnica. Tudi tu so razstavljene njegove slike, toda na žalost tako, da si jih skorajda ni mogoče dobro ogledati, saj so obešene previsoko (kakšen meter nad glavo obiskovalca) in zelo skupaj.

V okvir SNM – EM sodi tudi Múzeum Karola Plicka (1894–1987) v Blatnici, 20 kilometrov od Martina. V njem sta predstavljena delo in življenje fotografa, filmskega producenta, etnografa, folklorista in učitelja. Zapustil je veliko posnetkov (fotografij, negativov), ki prikazujejo življenje ljudi, oblačilno kulturo, naravo in arhitekturo.

Ko sem se seznanila z glavnimi informacijami o muzeju (SNM – EM), so me popeljali na ogled depojev. Šele tu sem ugotovila, kako velik je v resnici muzej in kako veliko predmetov ljudske kulture skriva. Najprej sem si ogledala depoje oblačilne kulture in tekstilnih izdelkov. Prostor, v katerem so predmeti, zloženi v omarah ali lepo obešeni, je velikanski. Razložili so mi sistem dokumentiranja, označevanja in shranjevanja: kako mora biti vse na svojem kraju – sicer se v taki množici neoznačen predmet izgubi. Potem so mi dovolili pobrskati po omarah. Tako sem si natančneje ogledala zbirko čipk, na roko tkanega platna, zbirko gumbov in razdelek z vrhnjimi oblačili: suknje, krila, hlače. Tistim, ki pravijo, da so depoji najzanimivejši del muzejev, moram pritrčiti.

Potem so me odpeljali še na ogled depojev igrač, lesenih izdelkov in pisanic. Ti niso tako veliki, vendar nič manj zanimivi. Na hitro so mi pojasnili tehnike in načine pri izdelavi značilnih slovaških pirhov. Nekatero poznamo tudi na Slovenskem, na primer praskanje. Najbolj me je zanimalo lepljenje neke močvirske rastline (trave) na jajca, ker za to tehniko še nikoli nisem slišala. Na žalost pa mi je niso mogli pokazati, ker trava še ni rasla, čeprav je bila velika noč tik pred vrati.

Potem so me popeljali na ogled stalne razstave. Zdajšnja je bila postavljena leta 1975, muzej pa namerava v petih letih pripraviti novo stalno postavitev. Stalna razstava je razdeljena na tri oddelke: človek in zemlja, človek in material ter človek in obleka. Začne se z arheološko zbirko, zgodovino slovaškega ozemlja in pesmimi Pavola Kozša. Na žalost so vsi napisi in razlage v slovaščini.

V prvem oddelku so razstavljeni poljedelski predmeti. Postavljeni so v vitrine in osvetljeni z umetno svetlobo, ki se prižge na senzor, ko vstopiš v prostor, in če miruješ, se izklopi. Tu se napisi tako rekoč nehajo ali pa so vsaj zelo nedosledni. V tem prostoru me ni ničesar zelo pritegnilo, zato sem ga dokaj hitro zapustila. Veliko bolj všeč sta mi bila drugi in tretji del razstave, čeprav sta po mojem mnenju prav tako preveč enolična in pomanjkljivo opremljena z informacijami.

Ogled sem nadaljevala v drugem nadstropju, v oddelku, kjer je predstavljena povezava med človekom in materialom. Ko sem stopila v velikanski prostor, v katerem je razstavljen prvi material – les, sem bila dokaj očarana. Mislim, da predvsem zaradi ambienta: stene so prelepljene s fotografijami gozda na eni strani, na drugi pa je poleg stene ogromna vitrina z izdelki iz lesa.

Tudi tu je namen razstave obiskovalca seznaniti z lesenimi izdelki za vsakdanje življenje, žal pa spet ni napisov. Prostor je tih in za

Pogled v drugi del stalne razstave, prvi prostor – les.

Foto: Maja Korun.

»gozd« neverjetno snažen, zato morda prav to nasprotje preseneča. Sledijo materiali: slama, glina, kovina, steklo in kamen. Vsak je postavljen v svoj prostor, ki pa še zdaleč ni tako velik kot prostor, namenjen lesu.

Zadnji del stalne razstave je namenjen človeku in obleki. Menim, da so temu področju posvetili še največ pozornosti. Tako kot je depo za tovrstno materialno kulturo najobsežnejši, je tudi ta del razstave najtemeljitejši. V prostoru so vitrine in v njih oblečene lutke (brez obraza). Vitrine so opremljene tudi z angleškimi napisi, v slovaščini pa si je mogoče prebrati razlago o posameznem kosu oblačila. Vitrine ponujajo primerjavo oblačilne kulture. Na začetku so predstavljene noše: vsakdanje, delovne in praznične obleke. Sledi jim predstavitev noš po pokrajinah, veri, premoženju in generacijah neke družine, ogledati si je mogoče tudi, kakšna oblačila so nosili sorodniki priseljencev, ki so jim domači pošiljali blago in obleke. Vsa oblačila sodijo na prelom 19. in 20. stoletja.

Hotela sem videti še začasno razstavo Turiec v ľudovej kultúre (Ljudska kultura v turiecki regiji).² To območje so raziskovali zadnji dve leti, plod njihovega dela pa so omenjena razstava in dve številki zbornika, ki ga izdaja muzej in navadno ni tematski. Razstava je povsem statična. V vitrinah (kot pri stalni razstavi) je mogoče videti opremo otroške in dnevne sobe ter jedilnice. Pred-

2 Druga začasna razstava v muzeju je bila razstava moderne keramike z naslovom Keramická tvorba.

stavljeni so nekatere igrače in delo, na primer zdravilstvo in paša. Toda razstava je povsem brez napisov in razlag, niti v slovaškem jeziku, kar me je precej motilo. Resda so zelo natančni podatki o tej regiji na voljo v dveh številkah zbornika (ki ga ni mogoče kupiti pri vratarju, kjer prodajajo spominke, razglednice in brošure), toda kaj naj naredi naključni, laični obiskovalec? Tako so denimo predstavljene notranjščine prebivališč različno religioznih družin, toda tega ne bi vedela, če mi ne bi povedala vodnica dr. Eva Pančuhová. Bila je pripravljena odgovoriti na vsa vprašanja, zato sem muzej zapustila, tik preden so ga ob petih popoldne zaprli. Tudi sicer mi je dala vse informacije, drugače pa jih ni mogoče dobiti zaradi pomanjkanja napisov.

Po obisku in ob načrtu, da si ogledam še edino dosegljivo podružnico Múzeuma Martina Benka, so bili vtisi različni. Glede na možnost, ki jih ima muzej kot ustanova in zgradba, se mi zdi, da vse ni dovolj izkoriščeno. Med mojim obiskom ni prišel v muzej niti en obiskovalec. Kaže, kot da bi bila ustanova bolj sama sebi namen, morda za raziskovanje in zbiranje, kot pa obiskovalcem, kaj šele mlajšim, in za splošno izobraževanje.

Muzej si predstavljam kot odprto ustanovo, namenjeno ljudem. V njej se stalno nekaj dogaja – torej ne gre samo za golo postavitev, temveč se v okviru razstave vrstijo tudi kulturni dogodki: projekcije filmov in diapozitivov, okrogle mize, predavanja, delavnice. Obiskovalec iz muzeja ne odide zdolgočasen in utrujen od preveč informacij, ki so mu jih dali med vodenjem po razstavi (ali pre malo, če razstave ne spremljajo niti napisi). Morda bi bilo zanimivo, če bi v razdelku s slamno obiskovalec imel priložnost poizkusiti, kako se plete koš, v razdelku z glino pa bi se prikazovala izdelava vrča ... Obenem se zdi, da je Martin majhno mesto s premalo prebivalci, ki bi skrbeli za dogajanje v muzeju (sicer bi se morali vsi ljubiteljsko ukvarjati z etnologijo), in hkrati predaleč od kakega velikega mesta, ki bi zapolnilo to vrzel.

Čudovito bi bilo, če bi imeli vsi obiskovalci možnost ogleda depojev. Morda bi bili za njihov obisk določeni dnevi, denimo enkrat na teden ali dvakrat na mesec. Vsekakor pa je muzej name naredil vtis le zaradi depojev, brez njih predstava o njem ne bi bila popolna. Šele na podlagi depojev sem ugotovila, da je muzej res nekaj velikega, enkratnega in veličastnega. Žal tega vtisa ne dobijo vsi obiskovalci.

Viri

PODUŠELOVÁ, Gabriela in Ilija Okáli 1994: Slovakia, museum and galleries guide-book. Bratislava, Slovenské narodné múzeum.
ZUSKINOVÁ, Iveta in Miroslav Spoliga 2001: Open-air museums in Slovakia. Liptovská Sielnica, The Union of Open-air museums.

